

A Kőszegi Patikamúzeum

A múzeum szervezése és annak előzményei

A Vasi Szemle 1972. évi III. számában (403–406. old.) a Kőszegi Gyógyszerésztörténeti Gyűjtemény és Időszaki Kiállítás felállításának körülményeiről részletesen beszámoltam. Ez a gyűjtemény a Kőszegi Patikamúzeum előzménye – de facto et de jure – tehát a múzeum létrejöttét a gyűjtemény további sorsának ismertetésével kell kezdenem.

A Kőszegi Időszaki Kiállításunk az 1971. évi megnyitástól egészen 1976 júliusáig állt; ez idő alatt látogatott volt, a vendégkönyvi bejegyzések tanúsága szerint érdekes, illetve hasznos volt. Egyre szaporodott a könyvben a látogatók kívánsága: szeretnék a helyén látni az eredeti, a jezsuiták által remekbe készített berendezést – a közel természetes nagyságú – fotó helyett. Ez az óhaj egybevágott a megye vezetőinek kívánságával, akik szintén szerették volna megkapni a Budapesti Iparművészeti Múzeumnak 1910-ben eladott patikaberendezést. A megoldást végül is a különböző problémákat elhárító lehetőségek véletlen egybeesése adta. Érvényes volt a fentebb említett Vasi Szemle közleményben ismertetett szerződés, amelyben a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, a Vas megyei Gyógyszertári Központ és Kőszeg Város Tanácsa Kőszegen patikamúzeum felállítására vállalt kötelezettséget; Kőszeg városnak problémát jelentett a Jurisics tér rekonstrukcióját nehezítő, magánkézben lévő II. sz. épület (a műemléki felújítás költségeit nem lehetett volna a tulajdonosra áthárítani), illetve az épületnek a felújítás utáni hasznosítása; a Budapesti Iparművészeti Múzeumban főigazgató változás történt; az új főigazgató dr. Miklós Pál a múzeum felújítási és átrendezési koncepciója következtében át kívánta helyezni a kőszegi patikabútorzatot a Nagyrétényi Bútormúzeumba. Mindezen tények ismeretében a gyógyszerertári központ illetékesei (dr. Küttel Dezső főgyógyász és e sorok írója mint a Gyűjtemény vezetője) dr. Antall Józseffel, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Könyvtár és Levéltár főigazgatójával egyetértésben javasolták a jezsuita patikaberendezés Kőszegre történő visszaállítását a szerződés értelmében felállítandó patikamúzeumba, felhasználva a múzeum céljára a problémát jelentő Jurisics tér II. sz. épületet – annak rekonstrukciója után. – Ennek megfelelően a létesítendő múzeum igényeinek ismeretében készültek el a VÁTI-ban az épület rekonstrukciós tervei (tervező: Sándyné Wolff Katalin, aki – többek között – ezért a munkájáért kapta 1981-ben az Ybl-díjat). Az Ideiglenes Kiállítást a rekonstrukciós munkák kezdése érdekében kellett 1976-ban lebontani.

A múzeumlétesítés lehetősége így adott lett, azonban a bútorzat visszakerülése, a történeti könyvtár anyagának gyarapodása (a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és Könyvtárnak, illetve az Erney Gyógyszerésztörténeti Könyvtárnak duplum anyagát a Gyűjtemény kapta, illetve kapja meg; jelenleg 10 000 könyvtári egységen felül van már a könyv- és folyóiratanyag) volumenében erősen túlnötte az 1968-ban megkötött szerződés kereteit, evvel messze meghaladta a szerződés résztvevőinek anyagi

- levélből áll, melyet könyvtárlábkából kellett kifejteni. A töredéknek különös érdeket kölcsönöz azon körülmény, hogy Kőszeg XVII. századbeli nyomdahelyéül tünteti fel, a mi eddig nem volt tudva. A nyomdász Wecheliusz András Somorján 1650-ben is nyomtatott egy munkát, az evangélicusok magyar Agendáját, a hozzá függesztett Canonokkal." Kőszeg első nyomdájára tehát Ráth György hívta fel a figyelmet elsőnek. Az országos és a helyi szakmunkák az ő nyomán kezdtek foglalkozni Wecheliussal és munkáival.
2. Vas megyei Levéltár Kőszegi Fiókleveltára (továbbiakban: VamL. KFL.) Tanácsulési jegyzőkönyvek (tjk.) 1651. november 7. 199. l.
3. Dr. Visnya Aladár nagy szorgalommal cédulázta a kőszegi könyvek bibliográfiáját. A „Kőszegen kiadott vagy nyomtatott könyvek 1650–1850-ig, illetve egyéb bibliográfiai jegyzetek” című gyűjteményét 1958-ban, bármikor történő felhasználásra, nekem ajándékozta. A „Kőszegi könyvek” áttekintését erre a forrásra és a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár nyomdakatalógusára támaszkodva készítettem.
4. Stripsky idézett tanulmányában közli Wecheliusz 1664-ben megjelent kiadványának teljes címlapját. A latin szöveg magyarul: „Nagytisztelétű, hírneves és tudós Reiser Antal magiszter úrhoz, a pozsonyi igazhíttű egyház lelkészéhez stb., barátjához, pártfogójához és nagyon kedves rokonához intézett üdvözlő vers, melyet a törökök miatt számkivetésben élő feleségétől — Illyha (a szülés istenasszonya) kedvezésével — Augsburgban született Pál Timotheus nevű fiacskájának világrajtja alkalmából jó kívánságainak és szeretete jeléül sietve összeállított Tieftrunk Dániel”.
5. VamL. KFL. Polgárkönyv (1651–1704), 9. l.
6. VamL. KFL. tjk. 1663. február 9. 1089–1090. l.
7. VamL. KFL. tjk. 1665. február 27. 420. l.
8. VamL. KFL. tjk. 1668. augusztus 2. 633. l.
9. A Wesselényi-összeesküvés jó ügyet szolgáltatott Bécsnek a protestantizmus elleni erőteljes fellépésre országosan és Kőszegen is. 1671-ben a Szent Jakab s két év múlva a Szent Imre templomot is át kellett adniuk a katolikusok részére. „Újabb két esztendő sem telt el a tanácsnak hozzá kellett járulnia ahhoz, hogy a jezsuiták telepedhessenek le...” *Lelkes István*: Kőszeg. Bp. 1960. 22. l. — A harcos rend majdnem mindenütt működtetett nyomdát céljai érdekében. Azok a feltételezések, hogy a jezsuitáknak Kőszegen is volt nyomdájuk, eddig nem bizonyított.
10. VamL. KFL. Polgárkönyv 1764–1949. 240. l.
11. *Chernel Kálmán*: Kőszeg sz. kir. város jelene és múltja. Szombathely, 1877. 85. l.
12. *Ulreich Tibor*: Szombathely nyomdái napjainkig, valamint termékeik 1787-től 1900-ig. Szombathely, 1961. 487–539. tábl.
13. *Tauber Gusztáv*: Kőszeg ipara és kereskedelme. Kőszeg, 1928. A nyomdákrol és a sajtóról: 10–11. lapokon ír.
14. *Chernel* uo.
15. *Kovács Tibor*: Vas megye népessége a XIX. században. 1804–1870. Szombathely, 1970. 30. l.
16. A „Kőszeg és Vidéke” 1899. március 12-én a „Tárca” rovatában visszatekint a lap múltjára s ebben azt írja, hogy Leitnert Ribiczey ösztönözte nyomda- és újságalapításra. Kőszeg első magyar nyelvű lapjának első felelős szerkesztője csak két évig látta el ezt a tiszteletet: ekkor Hódmezővásárhelyre költözött, ahol az óvónőképző igazgatója lett. Azt az állítást sem hagyhatjuk észrevétel nélkül, hogy ifj. Rónai Frigyes 1923 óta vezette a nyomdát. A helyes időpont: 1936.
17. VamL. KFL. tjk. 1881. július 10. 1618. sz.
18. VamL. Ipatlajstrom, 1885. 24. sz. — A „Kőszeg és Vidéke” 1888. február 19-i hirtel szerint Rónai Frigyes 1888-ban Sopronba költözött s nyomdáját öccsének, Feigl Gyulának adta el.
19. „Negyedszázados jubileum”. = „Szabad Kőszeg”, 1945. október 3.
20. VamL. Kőszegi Rónai Nyomdávállalat, 622. Az iratok 1953-ban kerültek a megyei levéltárba.
21. *Vö: Kunár Lajos*: Szombathelyi nyomdák és nyomdászok. Szombathely, 1969. 295 l.
22. VamL. Tanonclajstrom 1893–1948. Kőszeg
23. *Krajcsúky Gizella - Takács Miklós*: Vas megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája. Szombathely, 1964. 112 l.
24. „Kőszeg és Vidéke”, 1882. július 2.
25. *Póslai H. János*: Tűzből mentett papíron... = Életünk, 1973. 1. sz. 41–50. l.

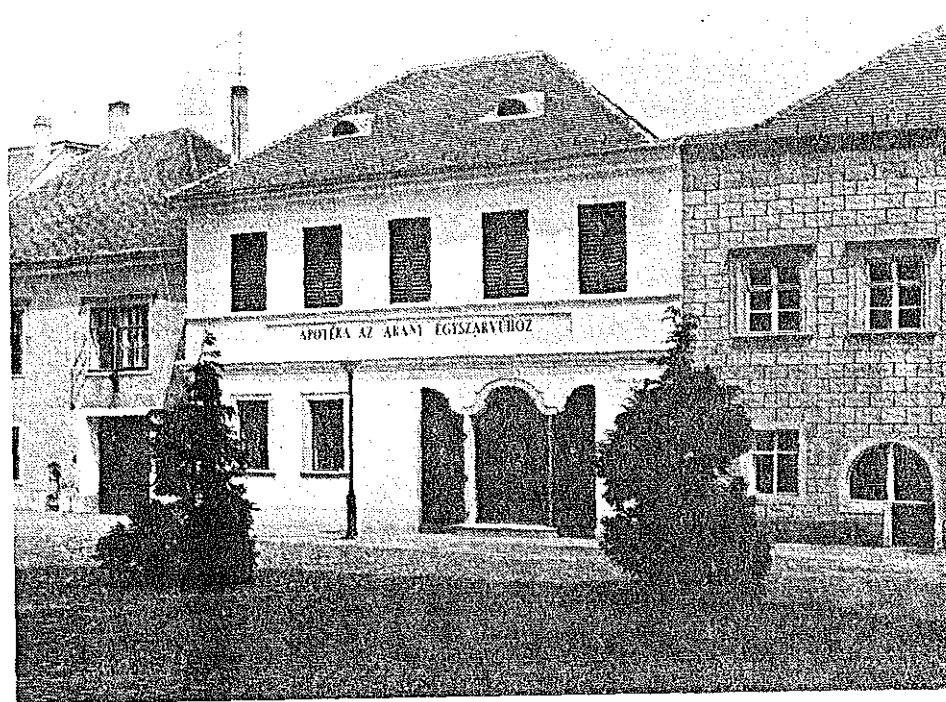
lehetőségét. Ekkor kapcsolódtak be tévőlegesen a megye vezetői a múzeumalapításba: széles körű összefogásból biztosították a létesítési költséget. A megyén kívül anyagilag támogatta az ügyet a Kulturális Minisztérium, Kőszeg Város Tanácsa, az Országos Műemléki Felügyelőség, a Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság és a Gyógyszertári Központ. A megnövekedett lehetőségek következtében a múzeum felállítására csomagterv született: a létesítendő Patikamúzeum önálló szakműzeumi egység lesz két részzel (a Jurisics téri épületben és az új kőszegi gyógyszerár elkészülte után a Rákóczi u. 3. sz. épületben, amely 1667 óta adott otthont a kőszegi polgári tulajdonú patikának). A nagyszámú, értékes tárgyi emlékre, írott forrásra, illetve a történeti szakkönyvtár gazdag anyagára támaszkodva Kőszegen gyógyszerészettörténeti kutatóhely létesül, amely hivatva van a megye gyógyszerészettörténetének kutatásán, feldolgozásán túl az egyetemes magyar gyógyszerészettörténetet is szolgálni, a szakmatörténet kutatóinak s rendelkezésére állani.

A Patikamúzeum szervezeti hovatartozása 1978. január 20-án a dr. Gonda György megyei elnöknel tartott koordináción dőlt el. A múzeumot a gyógyszerertári központ sem kívánta üzemeltetni még a megye által biztosított költségvetéssel sem, így a Megyei Múzeumok Igazgatóságának új egységeként kértük és kaptuk meg a működési engedélyt a Kulturális Minisztériumtól. A szakfelügyeletet a SOMKL látja el mint országos szakműzeum.

Közben a rekonstrukciós munkálatok zavartalanul folytak. Az építőmesteri munkákat az OMF Szombathelyi Építésvezetősége végezte Petz Gyula vezetésével, az építésgépészeti munkákat a kőszegi Műszaki Ktsz, a klímagép szerelését a budapesti SÓSZER Vállalat. A felújítás a kitűzött határidő előtt elkészült, a múzeum 1979. január 1-vel munkába lépő személyzete április 2-án vehette birtokba az épületet. Ekor kezdődött el az a visszás helyzet, hogy Patikamúzeum már volt, csak épp nem lehetett még látogatni. No persze, a zárt ajtók mögött még viszonylag sokáig lelkes munka folyt: ekkor készült az officina mennyezetén a szekko falkép restaurálása (Felhősi István és Král Éva művészpár műve), a kiállításokba tervezett tárgyi anyag konzerválása, restaurálása, a forgatókönyvek készítése, a botanikus kert növényeinek belepítése, a könyvtári anyag feldolgozása, a klímagép beszerelése, stb. Közben folyt udapesten az officinabútor restaurálása, amelyet menet közben szakmailag segítünk iók- és fatégely feliratok megfejtése, stb.). A bútorzat restaurálását Bencze Sándor Dombrádi István faszobrász restaurátorok végezték.

A múzeum megnyitására – a terv szerint – 1980-ban a Múzeumi Hónap folyamán, októberben került sor.¹ A múzeum állandó kiállításai teljesen elkészültek a megítóra, a jezsuita officinabútorból azonban csak a két, az utca felé eső teremrészben vő bútortag restaurálása készült el; a hiányzó bútorzatot három grafikával pótoltuk. A bútor teljes restaurálása 1981 júniusára készült el, felállítása a helyszínen – a még ülséges összedolgozással, színezéssel – kb. egy hetet vett igénybe. Június végétől kezdődően a Jurisics téri „Arany Egyszarvú” Patikaház összes látnivalója végleges forájában áll.

1981. február végén kaptuk meg házunk kertjéhez csatlakozó Kelcz-Adelffy u. 6. épületet – amely a patika Jurisics téri korszaka alatt is egy komplexum volt a pahalással – bővítés, kutatószobák, stb. céljára. Feladatának megfelelően az épületen ebb alakítást, illetve felújítást végeztünk, így 1982. tavasztól fogadni tudjuk már a tatókat.

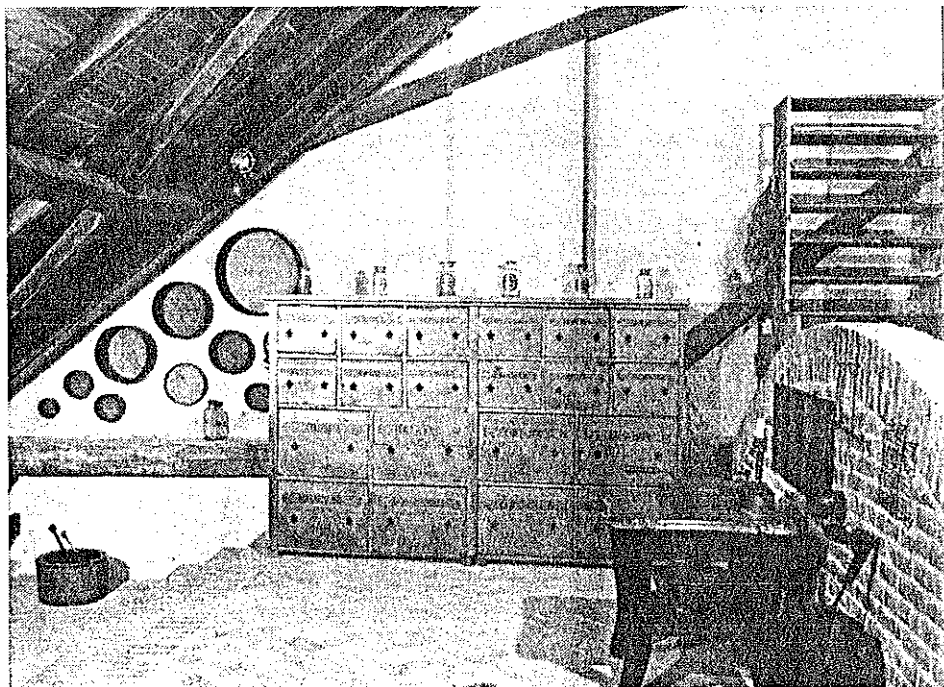
1. sz. kép.

A múzeum ismertetése

A Patikamúzeumnak otthont adó épület későközépkori földszintes polgárház volt, amelyet 1777-ben építtetett át patikaházzá a volt jezsuita patika első polgári tulajdonosa, Svalla Mátyás. A korábbi kapuzsin boltozatát megemeltette, hogy beférjen a 4,5 m magas bútorzat, ebből lett ugyanis az officina.² Ekkor készült a szekko falkép, amelynek alkotóját még nem ismerjük, azonban stílusjegyei alapján egy, a bécsi iskolához tartozó mester munkája lehet. Ekkor hosszabbították meg a tér felé az épületet, építették rá az utcafrontra az emeletet utánzó kulisszafalat, hogy a gyógynövény szárító légtérét növeljék, illetve zsalus ablakaival a szárításhoz szükséges légmozgást szabályozzák. Ugyanakkor vették hozzá az épülethez a ház jobb oldali sikátorát – a mai bejárati folyosót – kézraktár céljára. Továbbá ekkor épült az udvari szárny végebe a mai utolsó szoba – laboratóriumnak. Az épület az 1977/78. évi rekonstrukció során a XVIII. századi állapotban, a patikaházzá történt átépítési formának megfelelő alakot kapta egy, a Jurisics teret 1895-ben ábrázoló fénykép, illetve a falkutatás eredményei alapján. Ennek megfelelően került a homlokzatra az ablaksor alatti tükörbe a felirat: Apotéka az Arany Egyszarvúhoz (1. kép).

A régi patikabejárat kőkeretes ajtaját ma szekurit üveg fedi, ugyanis az értékes bútorzat védelme érdekében a helyiséget klimatizálták. Részben ezért, részben szervezési okból (jegyváltás, ruhatár) kellett a régi patikabejáratot üzemen kívül helyezni.

A látogatót először az emeleti gyógynövény szárítóba kísérik. Itt a helyiség egyik részét interieurszerűen rendezték be a gyógynövény feldolgozáshoz szükséges eszközökkel; a szárító másik részében egy szárító állványzat rekonstrukciója és különféle tároló edények láthatók. Két. XVIII. századi gyógynövényeket tartalmazó tabló és magyarázó szöveg egészíti ki a kiállítást. A szárítópadláson érezhető illat a szárított drog-

2. sz. kép.

ből árad, amelyeket már a gyógynövény-bemutató kertben természetünk (2. kép).

A második látnivaló az épület udvara. Itt a rendelkezésre álló csekély területen négy barokk vonalvezetésű ágyásban több mint száz, a XVIII. században használatos gyógynövényt telepítettünk. Legtöbbből csak egy-két fő fér el, azonban kora tavasztól késő őszig elgyönyörködhet bennük a látogató. A gyógynövények legtöbbje ma is használható, ha már nem is gyógy-, hanem fűszernövényként. Említésre érdemes, hogy a kert végéből, a diófa alól mindaddig ismeretlen és szép rálátás adódik a templomtornyokra, a tetőkre, meg a múzeumépület udvari homlokzatára. Érdekessége a háznak a fal síkja alá épített kút, amelyből az udvarról és a pincéből is lehet vizet meríteni. A kút feletti falmélyedésben helyeztük el a Tordán talált római relief másolatát, amely Aesculapó, Hygeiát és a rekonvaleszcencia szimbólikus megszemélyesítőjét: Telesphorust ábrázolja (Dr. Pelle Pál gyógyszerész alkotása) (3. kép.).

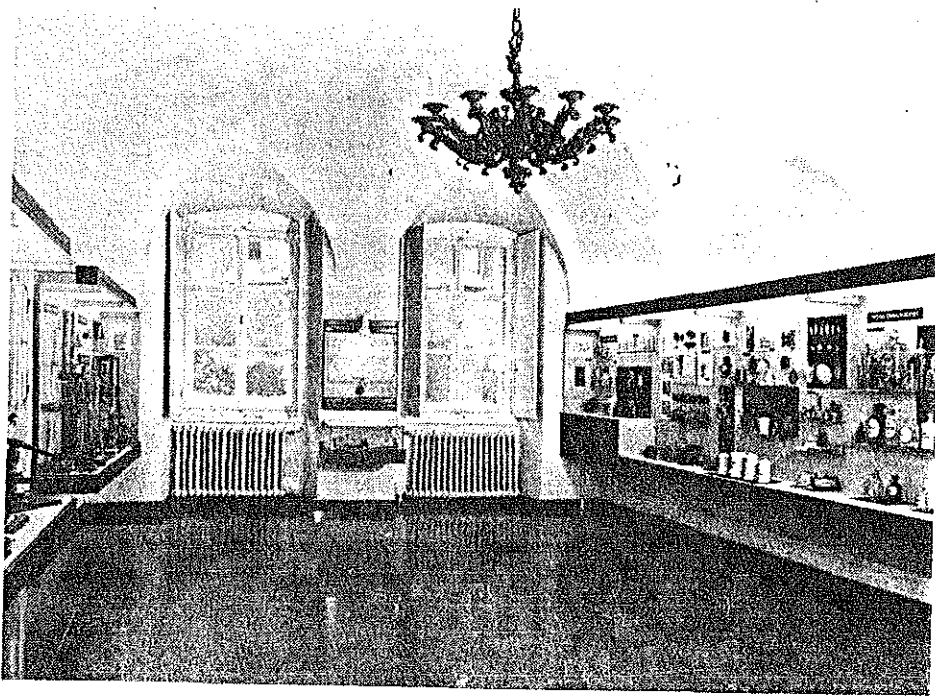
Visszatérve az épületbe a kisebbik kiállítóterembe jutunk, ahol a múlt század végének utcai patikaképet idézik az obligát Aesculap és Hygeia domborművek, a körmendi patika 1895-ből származó ajtóüvegei és az ügyeleti csengő. A terem többi falát tablók fedik, amelyeken a megye legrégebbi patikáit bizonyító okmányokat; a megye 1775-ös térképén jelzett patikaalapítási évszámokat tanulmányozhatjuk. A két tábló közt a falmélyedésben áll Aesculap szobra, felette a Patikamúzeum mottója, Markusovszky idézete:

„A múltnak tudása világot vet a jelenre
és sejteti velünk a jövőt,
mert valamint a múlt meghozza a jelent,
épp úgy keblében hordja a jelen a jövőt.”

A további tablók a jezsuiták kőszegi patikájáról, ennek jogutódjáról, az „Arany Egyszarvú”, később „Magyar Király” patikáról és a ház történetéről mutatnak be dokumentumokat.

3. sz. kép.

4. sz. kép.

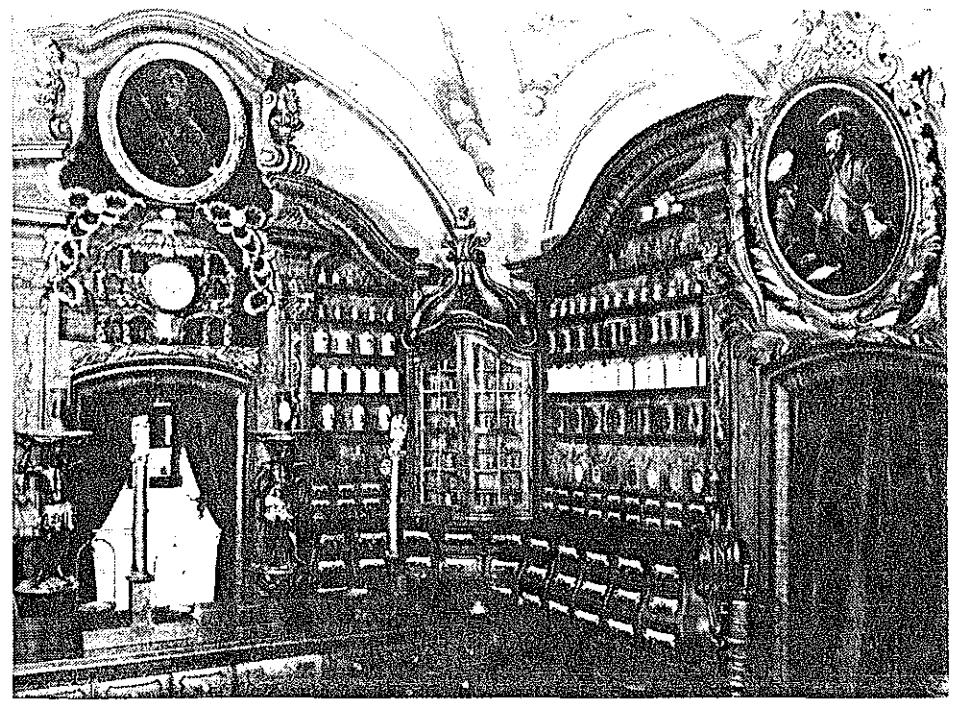
A nagyobbik kiállító teremben a tárgyakat vitrinben helyeztük el. Az első három üvegszekrény a gyógyszerkészítés munkaeszközeit mutatja be: aprítás, porítás, kenőcs- és tinktúrakészítés, olvasztás, pilula- és kupkákészítés, továbbá a tablettasajtolás eszközei vannak fejlődésük sorrendjében elrendezve.

A negyedik vitrinben súly- és térfogatmérő eszközök láthatók: régi patikaméreggek, orvosi és kereskedelmi font súlyok; menzurák ónból, porcelánból és üvegből. A gyógyszerek vizsgálatához szükséges kémiai készülékek népesítik be a következő vitrint, furcsa alakú üvegeszközök, vegyszerek vannak a gyógynövények azonosítását szolgáló mikroszkóp mellett.

A két ablak közötti falon az európai híres gyógyszeranalitikus, Winkler Lajos professzor gyógyszerészeti diplomáját helyeztük el, alatta asztalvitrinben néhány, a korábban Magyarországon is hivatalos osztrák, illetve az 1872-től érvényes Első Magyar Gyógyszerkönyv van.

A következő három vitrin főképp a XVIII. századi gyógyszerkincséből mutat be – helyszüke miatt – néhány válogatást, ásványi, növényi és állati eredetük szerint csoportosítva. A harmadik szekrényben már helyet kap a XIX. században megjelenő gyógyszergyártó ipar néhány terméke, régi gyógyszeralapanyagok és különös formájú ampullák jelzik a gyógyszerészetben bekövetkezett változást.

Vas megye régi patikáiból gyűjtöttük össze a következő vitrinnek anyagát, amely a patikaedények forma alakulását mutatja be történeti hűséggel a XVII. század végétől 1910-ig: a ma is használt patikaedény küllemének kikristályosodásáig. Az elsőben folyadék, a másodikban szilárd anyagokat tároló üvegek; extraktumok, kenőcsök el-tartására alkalmas kerámia edények a habán majolikától az altwien-porcelánokon át egészen a Zsolnay-gyár edényéig. Ásványi eredetű anyagokat és növényi porokat tároltak a bemutatott fatégelyekben a régi patikák polcain, jól nyomonkövethető vál-

5. sz. kép.

tozó alakjukon a korok stílusirányzata.

Az utolsó vitrin a gyógyszerek kiszolgáltatásához használt kellékeket: üvegeket, tégelyeket, tubusokat, papír-, ostya-, zselatinkapszulákat, dobozokat tartalmazza, néhány a csomagoláshoz nélkülözhetetlen eszközzel.

Az asztalvitrinben a megye régi patikáinak pecsétjét gyűjtöttük egybe viaszle-nyomataikkal, továbbá a későbbi korok fém- és gumibélyegzőit. Felettük színpompás, régi patikai szignatúrákat helyeztünk el tablón; érdekessége a nem is olyan régen még gyógyszerként használt tokaji bor- és konyakcímkek. A kiállítások kivitelezését a Köz-ponti Múzeumi Igazgatóság szakemberei készítették; belsőépítészeti terv: Csajághy Rezső, kiállításrendezés: Hámary László és munkatársai (4. kép).

A nagyobbik kiállító terem után a múzeum fénypontja, az officina következik. A belépő első benyomása templomi, amelyet csak a polcokon katonás rendben sorakozó állványedények törnek meg. Ezt nem csodálhatjuk, mert a bútortart készítői jobbára barokk templomi berendezéseken gyakorolták ügyességüket. A dísztermények, faragások mása fellelhető a kor barokk templomaiban, még a szentek szobrai helyett is faragtak figurális díszet: a két szerezsenfigurát.

A bútortart elborítja az összes falfelületet, mind a négy falsíkon ajtónyílás van. A bútortart lábakon álló, felnyitható tetejű ládával kezdődik. Ebben tárolták a nagyobb mennyiségben szükséges anyagokat, de ugyanakkor ezen üldögeélhettek az orvososságra várakozók. A felső részén domborodó ládát alul-felül dúsán faragott ornamentika díszíti. Felettük három sorban nagyobb méretű rézgombos fiókok vannak körben, rajtuk a fiókban tárolt gyógyszerek neve szalagszerű fehér alapra festve, piros iniciálékkal és fekete betűvel. A fiókok felett párkány fut körbe, ami felett két sor-

ban kisebb méretű, hasonlóan faragott és címkézett kis fiókok találhatóak. Felfelé tekintve a hét, illetve nyolc polcos nyitott állványzat következik a patikaedényekkel, amelyet az erőteljes, hullámzó ívű párkányzat zár le felülről. Az egyes falsíkokra támaszkodó állványzatot a sarkokban a találkozásoknál hengeres kiképzésű üvegajtós sarokszekrények kötik össze. Az állványzat lizénáit faragásokkal díszítették, amelyek helyenként aranyozottak, az ornamentikák ezüst alapon zölddel lüszterezettek.

A két hosszabb falon az ajtók fölött dúsan faragott, aranyozott és lüszterezett sáslevél kötegek fogják közre az ovális keretbe helyezett két képet: Madonna a gyermek Jézussal, vele szemben Kozma és Damján, az orvosok és patikusok patrónusainak képe. A táraasztal mögött, az egykori laboratóriumba vezető ajtó két oldalán állanak a szerezcsenfigurák, fejükön tálcát tartva. Ezeken volt a helye a jezsuita korban – a XVIII. század „csodagyógyszereinek”, a Mithridatum és Theriaka díszes ónedényeinek. Az ajtó felett óra, gazdag faragással keretezve, még feljebb a patika 1842. évi átkeresztelésének megfelelően az új cégér: a magyar királykép.

A szintén dúsan faragott, állatmancsokat utánozó lábakon álló táraasztal oldalai domború-homorú síkúak; a rajta álló két táramérleg azonban már XIX. századi. A Kozma- és Damján- kép alatti ajtónyílás két oldalához egy-egy, barokkosan gazdag párnatagokkal esztergályozott mozsártartó tuskót erősítettek, rajtuk korabeli, szépművi bronzmozsarakkal (5. kép).

Az állványzaton körben elhelyezett állványedényetről is szükséges röviden megemlékeznünk. A nagy- és kisméretű folyadéküvegek és a porüvegek még XVIII. századiak. Jelenlegi feliratozásuk azonban későbbi. A fehér kenőcsstégelyek egy része 1842-es altwien-porcelán, a valamivel kisebb, más födelűek későbbi cseh porcelánok, csak címkézésük azonos. A zöld színű fatégelyeket eredeti megjelenési formájuk szerint restauráltattuk, ugyanis ezeket a XIX. században teljesen átfestették. Említést érdemel még az állványedények közül a sajnos csak néhány példányban fennmaradt opálüveg, amelyek szürkéskekes színükkel is bizonyítják XVIII. századi eredetüket. Ekkor az üvegmasszához csonthamut kevertek, így próbálták utánozni az akkor még nagyon drága porcelánt. A másik fajta opálüvegünk már XIX. századi, amelyet nemcsak a forma bizonyít – urna alakúak –, hanem az üveganyaghoz adagolt cinkoxid adta fehérebb színük is. Mindkét féle opálüvegen ma a XIX. század közepe szignálások, illetve gyógyszernevek találhatóak. A néhány darab meglévő fedeles, kisméretű extraktumos tégely a somorjai manufaktúra terméke a XIX. század közepéről. Kár, hogy a jezsuita rend feloszlatásakor az 1773-ban felvett leltárban szereplő 150 db ónedényből eddig még egyiknek sem akadtunk nyomára.³

A helyiség mennyezetén láthatjuk a már említett szekó falképet. Az ornamens elemeket a mester a bútorzat párkányzatával összhangban komponálta, a mennyezet kifestése a bútor elhelyezése után következett.

A falkép a bútorzathoz képest – még a nem szakavatott szem számára is érzékelhetően – művészi értékben néhány fokkal elmarad, azonban nélküle sokkal szegényesebb lenne az officina hiteles, korhű miliője.

A patika eredeti elhelyezése

A már korábban írottak szerint a múzeum feladatai közé tartozik a gyógyszerésztörténet kutatása és feldolgozása is. Részint ezért, részint a szakirodalomban eddig megjelent több téves adat⁴ helyreigazítása érdekében úgy érzem, itt és most kell megbeszélünk a kőszegi jezsuita patika történetéből a levéltári adatokból bizonyítottan vehető tényeket, helyére téve az eseményeket.

A jezsuiták az ellenreformációs feladataiknak megfelelően a katolikus papság csökkent számának kompenzálására érkeznek Kőszegre 1673. február 16-án, a Kőszeg városának 1673. február 16-án, a plébánia teendőinek ellátására. A rend kollégiumának telkét 1676-ban vásárolják meg, székházuk 1680-ra készül el. Iskolájuk már korábban, 1677 novemberében nyitja meg kapuit.⁵ Mindezt csak azért tartom szükségesnek megjegyezni, mert a patika megnyitását korábbi szerzők 1671-re tették, az egyik táramérleg kis anyagfigurájának kezében lévő szalag 1671-es évszáma alapján. A jezsuita-utód patika is, egészen az 1950. évi államosításig ezt az évszámot használta alapítási időpontjaként az összes nyomtatványán. Ma pontosan tudjuk – szintén levéltári adatból –, hogy a jezsuita rektor, Sztankay Pál, 1743. február 8-án kért engedélyt a városi magisztrátustól patika nyitásra.⁶ Az engedélyt megkapják, a patika még az évben meg is nyílik a rendház épületében. A bútorzatnak addigra el kellett készülnie, ha nem is teljesen. A jezsuiták kőszegi rendi névsorából ismerjük a bútorzat készítésével „alaposan gyanúsítható” asztalos és faragó fráterek nevét: Huntersinger J. 1735 óta, Küneltd V. 1741-ben, Steidner J. 1742–44 között, Codelli J. 1744-ben működtek a kőszegi rendházban.⁷ Így lehetséges, hogy a legügyesebbnek tartott Codelli a már működő patika-hoz készítette el a művészi díszítőfaragványokat.

A restauráláskor a többször átfestett fiókfeliratokat a restaurátorok eltávolították, így mód nyílt a legelső, eredeti feliratok megfektetésére és eredeti formájukban történő restaurálásukra. A bútorzatnak a rendházban történt eredeti elhelyezéséhez – amelyet eddig nem ismertünk –, helyesebben ennek rekonstruálásához a helyreállított fiókfeliratok adták meg a kulcsot dr. Grabarits István kollégának.⁸ A patikában ugyanis a könnyebb tájékozódás, illetve a biztonság érdekében mindig balról kezdődő, szoros abécésorrend volt és van. A bútorzaton – a ládasoron és a fiókok részeken egyaránt – függőleges irányú vágások láthatók, amelyek egybeesnek az abécésorrend önkényes változásával. Ez adta az alapötletet: a bútorzat a korábbi helyén nem a mostani felállításban volt, aminek tényét bizonyította a restaurálás során felfedezett több egyéb momentum is.⁹ Alátámasztja mindezt a patika rendházi helyének eltérő méretezése, még inkább a nyugati irányra a rendházban merőleges, jelenlegi elhelyezésében cvvel megegyező téglalap alaprajz hossz tengelye, evvel együtt a boltozatok ívei. Az itt közzétett képek adnak ízelítőt arról, hogy a rendházi elhelyezésben a berendezés még impozánsabb lehetett. (Minderről részletesen a „Műemlékvédelem” c. folyóiratban számolunk be rövidesen.)

Amint a bútorzat készítésében feltételezhető fráterek kőszegi tartózkodásának idejéből láttuk, a berendezést az engedély megszerzésének időpontjáig nagyjából már el is készíthették. A többi magyarországi jezsuita patika is házipatikaként kezdte működését.¹⁰ Ismerjük továbbá Kőszeg másik patikájának tulajdonosától, Küttel Sámuel-től származó panaszirathóból, hogy ő látta el korábban orvossággal a rendházat is, egészen 1738-ig.¹¹ Nos, ekkorra már elkészülhetett a házipatika, amelynek a csinosítását az 1743–44-es évekre fejezték be. A kőszegi jezsuita háztörténet 1744-ben tudósít a patika teljes elkészültéről.¹²

A patikához tartozó egyik festménynek is sikerült tisztáznunk a keletkezését. Mint ismeretes, a Madonna- és a Kozma- és Damján- képet Ettl ajándékozta a jezsuitáknak. A Kozma- és Damján-kép előzménye a nagy osztrák barokk festő, Paul Troger ifjúkori itáliai metszete volt.¹³ Troger a két szentet lazarétumban ábrázolta, elesett betegek ápolása közben. Ettl ebből a két szent alakját kivéve, azokat tükörképben összekomponálva festette meg, de annyira hűen az eredetihez, hogy az ember csodálkozik csak a legutolsó kis ruharedő megjegyzésén. És ha meggondoljuk, akkor nem is állott még rendelkezésre a fotótechnika!

Megállapításaink elsősorban a művészet- és szakmatörténet számára fontosak, a múzeumlátogatót kevésbé érdeklik. Egy azonban biztos. A bútorzat készítői mesterit

alkottak. (A „művészi” jelzőt készakarva nem használtam, elkoptatták az utóbbi időben.) Nagy dolog, hogy ma, másodlagos helyén, az eredeti miliőben gyönyörködhetnek a látogatók a magyar bútorművesség ezen európai híru, elismert alkotásában.

Legvégül néhány szóval szeretném a Patikamúzeum működése első évének mérlegét felállítani. A megnyitás óta hetvenezernél többen látogattak a múzeumot. A vendégkönyv tanúsága szerint Kőszeg új, méltó látnivalóval bővült; a látogatók hálásak a régi idők tanuinak megőrzéséért, bemutatásáért. Külön kiemelik a teremőrök kedvességét, a szívesen átadott ismeretek hasznos voltát, sőt utánozandó kezdeményezésnek ítélik a látogatókkal való intenzív foglalkozást. Törekvésünk, hogy a múzeumról helyben kapható ismertető és képeslapok választéka katalógussal, diapozitívokkal és múzeumi másolatokkal is bővüljön, hogy a látogató maradandó emléket is vihessen haza magával.

JEGYZETEK

1. *Lakatos Ferenc*: Patikamúzeum nyílt Kőszegen. = Vas Népe. 1980. okt. 29. 1. p.
2. *Sándyné Wolf Katalin* szíves közlése, amelyért ezúton mondok köszönetet.
3. Országos Levéltár, HTT. Dep. Litterario Politic. Man. 1773. N° 424—845.
4. *Orient Gyula*: Egy érdekes régi gyógyszerész. = Gyógyszerészi Közlöny. 1895. 728—729 p. *Baradlai—Bárony*: A magyarországi gyógyszerészet története. 1. köt. Bp. 1930. 212 p. Magyar Iparművészet 1910. 35. p. Magyar Iparművészet 1911. 37—251. p. *Voit Pál*: Egy régi pesti patika. = Tanulmányok Budapest múltjából. VII. köt. Bp. 1939. 43. p. *Voit Pál*: Régi magyar otthonok. Bp. 1943. 196., 199., 229. p. *Nékám Lajosné*: A kőszegi patika. Bp. 1965. *Nékám Lajosné*: Régi magyar patikák. 2. kiad. Bp. 1976. 19—21. p. *Czagány I.*: Magyarország barokk patikái. = Comm. Hist. Artis Med. Suppl. 9—10. 91. p. *Szövényi István*: Régi kőszegi patikák. = Savaria. A Vas megyei Múzeumok Értesítője. 5—6. sz. 1971—1972. 419 p. *Szigetváry Ferenc*: Gyógyszertár típusok vizsgálata a XVI—XVIII. századi Vas vármegyében. Gyógyszerészdoktori értekezés. 1979. Kőszegi Patikamúzeum Könyvtára 250. sz. 5. *Cbernel Kálmán*: Kőszeg szab. kir. város jelene és múltja. I—II. Szombathely, 1877—78.
6. Kőszegi Fiókleveletár, Kőszeg város jegyzőkönyvei. (továbbiakban: KL. Kv. jk.) 1743—1744. 30. köt. 1743. II. 8. 51. p.
7. Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár. Fol. Lat. Quart. 4. 012.
8. Grabarits István: A kőszegi volt jezsuita patika fiókfeliratainak megfejtése és a bútorzat eredeti felállításának rekonstruálása. Kézirat. 1981. Kőszegi Patikamúzeum adattár: 35—81. sz.
9. A bútor restauráló *Bencze S. és Dombrádi I.* szíves figyelemfelhívása, amelyért ezúton is köszönetet mondok.
10. *Perényi F.* Az ellenreformáció korszakának gyógyszerészete. Kézirat. 1971. Kőszegi Patikamúzeum adattára: 63—82. sz.
11. KL. Kv. jk. 1760—1761. 38. köt. 1761. VIII. 18. 746—748. p.
12. Lásd a 7.-ben hivatkozottat.
13. Illustrierter Apotheker Kalendar. Stuttgart, 1976. 52. hét. A metszetre figyelmemet *Dr. Blázy Á.* hívta fel, melyért ezúton is köszönetet mondok.

Bibliográfia

Vas megye irodalma

Bibliográfia és repertórium

1981. április 1—június 30.

Összeállította: *Dalmi Kálmán*—*Takács Miklós*

ÖNÁLLÓ MŰVEK ÉS GYŰJTEMÉNYES MUNKÁK VAS MEGYÉRE VONATKOZÓ KÖZLEMÉNYEI

- 14 698. Ajánló bibliográfia az országos közpiskolai tanulmányi verseny 1981—1982-es tanév témáihoz... Helyismereti tételek. Vas megye. Szerk. FÜLÖP Katalin, KÖBÖLKUTI Katalin, NAGY Éva, TILCSIKNÉ PÁSZTOR Ágnes, ÚTÓ Margit, ZENTAINÉ SZABADOS Lenke, VÉRTESI Péterné. Bp. 1981. 100, 9 p. 371 A 30
- 14 699. BALOGH János: Az Órség kapujában. Felsőmarác története. (Monográfia.) Csákydoroszló - Bp. 1981. 195 p. 943.9 B 24
- 14 700. Csillagászati évkönyv az 1981. évre. Bp. 1980. TÓTH György: Százéves a Gothard Obszervatórium. 316—321 p. Adalékok a csillagvizsgáló történetéhez. 520 C 71
- 14 701. Departamento Vas. Gvidlibro en esperanto. Red. József Fülöp. Szombathely, 1981. 58, 3 p. 908 D 50
- 14 702. HARGITTAY Emil: Régi magyar leveletár. (XVI—XVII. század.) 1—2. köt. Bp. 1981. 2 db. Többek között a Batthyány- és Nádasdy család tagjainak, vagy általuk írt levelekkel. 943.9 R 49/1—2
- 14 703. Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 1979 in Mogersdorf... A pannon térség országainak politikai és gazdasági helyzete a két világháború között. Eisenstadt, 1981. 400 p. - 11—12. p. Bors Zoltán megyei tanácselnök megnyitója. - GECSENÝI Lajos—HORVÁTH Ferenc: A Nyugat-Dunántúl gazdasági viszonyai (1919—1938.) 235—245. p. 930 I 61
- 14 704. KISZ Kőszeg Városi Bizottság beszámolója a küldöttgyűlésnek. 1981. Kőszeg, 1981. 01 lev. Hf. 1639
- 14 705. A körmendi járás tanácsi közművelődési könyvtárainak eredményei számokban. 1980. Összeáll. PAPP Gyula. Körmend, 1981. 17 p. 027 K 90
- 14 706. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének évkönyve. 1980. Bp. 1981. 91 p. - BORS Zoltán: Köszöntő beszéde a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 12. Vándorgyűlésén (Szombathely, 1980. aug. 14—16.) 020 M 14
- 14 707. A népmozgalom főbb adatai községenként. 1828—1920. Burgenland. Bp. 1981. 254 p. Volt Vas megyei községek adataival is. 312 N :7
- 14 708. Órség. Naptár az 1981-ik évre. Alsóőr, 1980. - SEPER Károly: Alsóőr öslakossága. 15. lev. F. 2640
- 14 709. Régi perzsa szőnyegek. Sárvár, Nádasdy Ferenc Múzeum, 1981. máj. 8.—okt. 1. Szombathely, 1981. 46 p. (Vas megyei múzeumok katalógusai 72.) Hd. 2206
- 14 710. RÉTI László: A magyarországi textilipari munkásmozgalom. Bp. 1980. 312 p. 10 t. - 57—58. p. A sárvári selyemfonógár munkásainak rossz munkakörülményeiről és 1922. évi sztrájkarcáról; 214—212. p. a szombathelyi Magyar Pamutiparban és a kőszegi szövőgyárban 1937-ben kitört sztrájkokról. 677 R 61
- 14 711. SZENTMIHÁLYI Imre: Körmend települése és népi építkezése a XVII. század derekán. 1—2. köt., Körmend - Szombathely, 1980. 2 db. (Körmendi füzetek U. S.) 390 Sz 67/1—2
- 14 712. Szombathely város VI. ötéves terve. 1981—1985. Szombathely, 1981. 23. l p. Hf. 1642
- 14 713. Televíziós gyermekműsorok és gyermekfilmek kőszegi szemléje. Kőszeg, 1981. máj. 18—23. A kőszegi Jurisics Vár Művelődési Központban. Bp. - Zalaegerszeg, 1981. 44 p. illusztr. Hb. 1859
- 14 714. Vas megye. (Térkép.) Bp. 1980. 19x28 cm. Hf. 77/19